

СУБ'ЄКТИ МОНІТОРИНГУ Й ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано особливості суб'єктів моніторингу та суб'єктів оцінювання якості загальної середньої освіти, розкрито основні види моніторингу в освіті, проаналізовано загальні принципи управління моніторинговими дослідженнями. Визначено закони логічного мислення, на основі яких реалізуються принципи моніторингу.

Ключові слова: суб'єкт, моніторинг, принципи, закони.

Моніторинг є досить складним феноменальним явищем, що перебуває у процесі становлення, формування, розвитку, функціонування і використання.

Основна сфера практичного застосування моніторингу – це управління, а точніше, інформаційне обслуговування управління в різних галузях діяльності.

Це дає підстави трактувати змістовний аспект моніторингу як процес діяльності, як цінність (аксіологічний аспект), як систему, як результат.

Моніторинг – це новий стиль науково-педагогічного й управлінського мислення, яке включає в себе неперервне і тривале спостереження, аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, уміння здійснювати розумові операції, необхідні в усіх випадках, що вимагають висновків, узагальнень, визначення належності явищ або предметів до певного класу, оцінювання стану освіти і виховання, поширення інформації про діяльність освітньо-виховної системи, а також прогнозування динаміки й основних тенденцій її розвитку.

Основною умовою ефективності моніторингу слід вважати цілеспрямовану дію, що характеризується однозначністю і чіткістю усвідомлення суб'єктом, який діє, своєї мети, котра раціонально поєднана з чітко осмисленими задумами, адекватними з позиції суб'єкта, для досягнення поставленої мети. Специфічною моніторинговою діяльністю є новий напрям дій суб'єкта. Як наголошує професор Г. Єльнікова, моніторинг – це векторне відстеження динаміки розвитку суб'єктів діяльності освітньої системи. У цьому полягає засадниче методологічне значення категорії дії та діяльності для сучасних моніторингових педагогічних досліджень [3, с. 33].

Основне завдання системи моніторингу якості загальної середньої освіти як складової системи державного управління освітою і як інструменту, що використовується для вимірювання й оцінювання досягнутих результатів, полягає у визначенні проблем в освітній галузі, здійсненні систематичних досліджень різних елементів системи загальної середньої освіти й об'єктів освітнього середовища, у фіксації наслідків управлінського впливу на систему освіти та змін, що відбуваються при цьому [4, с. 58].

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу суб'єктів моніторингу й оцінювання якості загальної середньої освіти, основних видів моніторингу в освіті, загальних принципів управління моніторинговими дослідженнями, визначення законів логічного мислення, на основі яких реалізуються принципи моніторингу.

У сучасній науковій літературі під суб'єктом (від лат. *subjectum* – підкладене) розуміється людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і впливає на нього у своїй практичній діяльності; людина як носій певних особливостей; особистість. В юриспруденції – суб'єкт права, носій прав і обов'язків, яким може бути фізична чи юридична особа.

Стосовно суб'єктів моніторингу в сучасній науковій літературі та педагогічній практиці виділяються два значення: суб'єкти моніторингу і суб'єкти оцінювання якості загальної середньої освіти.

Суб'єкти моніторингу – це особи, група осіб, організацій тощо, яким належить активна роль у процесі моніторингових досліджень якості освіти. В Україні суб'єктами моніторингу якості освіти є: Міжвідомча робоча група з питань запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти; Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні підрозділи, відділи, лабораторії моніторингу на районному, міському рівнях.

Суб'єкти оцінювання якості загальної середньої освіти – органи державного контролю за діяльністю навчальних закладів; моніторингова служба відповідного рівня, яка є науковою незалежною (громадською) установою, що виконує певне зовнішнє дослідження на замовлення державних органів управління освітою; адміністрація навчального закладу разом із радою, піклувальною радою, радою учнів ЗНЗ, які є органами громадського самоврядування.

Відзначимо, що в сучасній науковій літературі досі немає чітко визначеної класифікації видів моніторингу.

Усі види моніторингу можна поділити на два типи залежно від того, хто проводить це дослідження. На цьому підґрунті виокремлюють зовнішній та внутрішній моніторинги.

Внутрішній моніторинг проводять фахівці самої установи (навчального закладу чи органу управління освітою) для поліпшення ефективності адміністрування, активізації навчально-виховної діяльності, виявлення прогалин у знаннях учнів, проведення дослідної роботи щодо раціональності педагогічної методики тощо. Результати цього моніторингу значущі лише при внутрішньому використанні: збір даних про певні характеристики учнів і показники їх розвитку; ресурси; конкретні факти порушення технологічності освітнього процесу й окремих його етапів, умов тощо. Не всі результати, отримані під час внутрішнього моніторингу, після їх аналізу й узагальнення треба оприлюднювати; частину з них використовуватиме керівництво в подальшій роботі без оголошення.

Зовнішній моніторинг здійснюють незалежні спеціальні установи (центри моніторингу, соціологічних досліджень) найчастіше для отримання статистично значущої достовірної інформації, яка є основою освітньої статистики держави. Збір інформації здійснюється переважно за показниками якості загальної середньої освіти, що нормативно затверджені й надаються Державному комітетові статистики України, Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, урядові й іншим відомствам і зацікавленим державним структурам, громадськості як офіційна інформація про результати діяльності системи освіти відповідного рівня.

Характерною відзнакою будь-якого моніторингу (як внутрішнього, так і зовнішнього) є те, що він має бути систематичним, планомірним і систематизованим. Цілі, завдання таких досліджень мають бути оголошеними заздалегідь,

результати проаналізованими, узагальненими на відповідному рівні й оприлюдненими. За підсумками таких перевірок керівництво певної установи чи підрозділу прийматиме відповідні управлінські рішення, спрямовані або на підтримку й поліпшення наявного рівня якості, або на усунення виявлених недоліків.

За цілями проведення моніторингу виділяють три основні види: моніторинг узгодження управління – ця система підкреслює важливу роль учителя та фінансування школи й робить спробу довести, що існуюче забезпечення освіти відповідає певним стандартам. Якщо школа за різними показниками відповідає визначеним стандартам, то автоматично забезпечується адекватний рівень її діяльності; діагностичний моніторинг – мета його проведення – визначити рівень успішності учнів за окремими предметами навчального плану шляхом використання різноманітних тестів і методик. Завдяки цьому типу моніторингу можна визначити слабкі та сильні сторони академічних навичок учнів незалежно від їх особистостей; моніторинг діяльності – це такий тип моніторингу, який передбачає вимірювання та порівняння на основі стандарту або норми [6].

Як основу класифікації можна обрати засоби для проведення моніторингу. Це дає змогу виокремити такі види моніторингу в освіті: дистанційний, інструментальний, педагогічний, соціологічний, психологічний.

Педагогічний моніторинг розглядають як тривале відстеження процесу інтеграції психолого-педагогічних знань у всіх його станах і проявах, співвіднесення одержаної інформації із заданим еталоном і прогнозування на цій підставі нового технічного забезпечення конкретного процесу.

Під педагогічним моніторингом розуміється така система збору, збереження обробки й поширення інформації про діяльність педагогічної системи або її окремих елементів, яку зорієнтовано на інформаційне забезпечення управління з метою визначення стану об'єкта в будь-який час із наступним прогнозуванням його розвитку.

Оскільки педагогіка – це наука про навчання, виховання й освіту, то цілком закономірним є виокремлення дидактичного, виховного та освітнього як підвидів моніторингу.

Дидактичний моніторинг передбачає стеження за різними аспектами навчально-освітнього процесу.

Виховний моніторинг означає різнобічне дослідження освітньо-виховного процесу.

Освітнім моніторингом, або моніторингом в освіті називають систему збору, опрацювання, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, яка зорієнтована на інформаційне забезпечення управління й дає змогу проаналізувати стан об'єкта в будь-який момент часу та прогнозує його розвиток [5].

Об'єктами дослідження при цьому є різноманітні стани навчально-виховного процесу, зміст освіти, результати навчальної діяльності учнів (рівень навчальних досягнень), умови, що забезпечують можливість виховання та самовиховання особистості, моральні, етичні цінності школяра тощо.

Система освіти не є ізольованою системою, отже, на її функціонування, кінцеві результати суттєво впливає соціальне середовище (такі звані зовнішні чинники), у якому перебуває й функціонує конкретний її елемент (навчальний заклад) та учні. Соціологічним моніторингом в освітній сфері (за означенням

І. Гавриленка) називається “сукупність систематичних спостережень за певними соціальними об’єктами в просторі й часі їхньої еволюції за наперед визначеними показниками (індикаторами)” [1].

Соціологічний моніторинг розглядається (А. Толстих) як системна сукупність регулярно повторюваних досліджень, мета яких полягає в науково-інформаційній допомозі зацікавленим організаціям у реалізації соціальних програм, що відповідають соціокультурним характеристикам та особливостям масової свідомості різних поколінь населення.

Соціально-психологічний моніторинг – це спеціально організоване стеження за системою колективно-групових, особистісних відносин, за характером психологічної атмосфери колективу, групи [2].

Управлінським моніторингом називається стеження за характером взаємодії на різних управлінських рівнях у системах: “керівник – педагогічний колектив”; “керівник – учнівський колектив”; “керівник – батьківський колектив”; “керівник – зовнішнє середовище”; “вчитель – учитель”; “вчитель – учні”; “вчитель – родина” [7].

За класифікацією, що ґрунтується на ієрархії систем управління, виокремлюють такі види моніторингу: шкільний (або внутрішньошкільний); районний; обласний (регіональний); національний (федеральний, або загальнодержавний); міжнародний.

Інформаційний моніторинг полягає в зборі, нагромадженні та систематизації, а іноді й поширенні інформації, але не передбачає проведення спеціального обстеження на етапі збору інформації.

Залежно від засобів збору інформації виділяють чотири види моніторингу: опис об’єкта моніторингу без вимірювання, наприклад моніторинг ЗМІ; використання фізичних вимірювань об’єкта, наприклад моніторинг комп’ютерних мереж; використання системи відмінно розроблених і загальноприйнятих критеріїв та індикаторів, наприклад моніторинг повітря; види моніторингу, в яких вимірювання відбувається опосередковано, з використанням технологій наукового дослідження, системи критеріїв та показників, наприклад соціально-політичний. До цієї групи належить і моніторинг освітніх систем.

З урахуванням орієнтації на конкретного користувача виділяються такі групи: суспільство в цілому; фахівці певних галузей діяльності; конкретні органи управління; керівники, окремі структури [5].

Стосовно школи можна виділити такі види моніторингу: за масштабом цілей освіти – стратегічний, тактичний, оперативний; за етапами навчання – вхідний, або відбірковий; навчальний, або проміжний; вихідний, або підсумковий; за часовою залежністю – ретроспективний, попереджувальний або випереджальний, поточний; за частотою процедур – разовий, періодичний, систематичний; за охопленням об’єкта спостережень – локальний, вибірковий, суцільний; за організаційними формами – індивідуальний, груповий, фронтальний; за формами об’єктно-суб’єктних відносин – зовнішній, або соціальний, взаємоконтроль, самоаналіз; за інструментарієм, що використовується, – стандартизований, нестандартизований, матричний тощо [8].

Моніторинг може бути класифікований за великою кількістю ознак. Залежно від підстав, що можуть бути використані для порівняння, можна виділити такі види моніторингу: динамічний, конкурентний, порівняльний, комплексний.

Наприклад, для організації моніторингу ефективності навчання обдарованих дітей у конкретному освітньому закладі необхідно виокремити особливості навчання. Для оцінювання ефективності навчання обдарованих дітей, таким чином, необхідно мати дані якнайменше з трьох освітніх систем.

Відносно принципів моніторингу ми виходимо з того, що принцип є вихідним положенням певного вчення, теорії.

На нашу думку, головними принципами створення системи моніторингу якості загальної середньої освіти слід вважати:

- принцип інтегрованості, який передбачає зближення та поглиблення взаємодії вітчизняних і зарубіжних моніторингових програм;
- принцип мобільності, що дає змогу оперативно модифікувати завдання, форми та методи освітньої діяльності залежно від умов і змінювати сферу впливу;
- принцип конкретності означає розгортання моніторингових програм із використанням набутого досвіду;
- принцип реалістичності передбачає соціальний зміст моніторингу якості освітньої діяльності;
- принцип етичності забезпечує моральні засади моніторингу, його гуманний характер, збереження конфіденційності, поваги до учасників моніторингових досліджень та інших умов взаємодії.

Реалізація принципів моніторингу базується на основі таких законів логічного мислення, як:

1) закон тотожності – передбачає логічний (системний) зв'язок між думками, який можливий за умови, що ми, міркуючи про певний предмет, розглядаємо саме його і весь час надаємо один і той самий зміст його властивостям (ознакам). Закон тотожності – це одна з необхідних умов правильного висновку. Закон тотожності формулюється так: кожна думка про конкретний предмет, про конкретну його властивість у конкретному міркуванні повинна зберігати один і той самий зміст;

2) закон суперечності – згідно з ним правильне мислення не має суперечностей, а також не можуть бути одночасно істинними два судження, одне з яких стверджує щось про предмет, а друге заперечує саме його. Варто пам'ятати, що за цим законом не можуть бути одночасно істинними такі судження, в яких ідеться про один і той самий предмет; судження належить до одного й того самого часу; судження та його заперечення розглядають предмет в одному і тому самому розумінні;

3) закон виключення третього вказує, що думки стосовно конкретного предмета у конкретний час і в конкретному відношенні не повинні бути суперечливими. Закон виключення третього формулюється так: дві суперечливі думки про один і той самий предмет в один і той самий час, в одному і тому самому відношенні не можуть бути ні істинними, ні хибними; перша істинна, а друга хибна, третьої бути не може;

4) закон достатньої підстави передбачає, що у процесі пізнання істини наші думки повинні бути не лише чіткими, послідовними, несуперечними, а й доказовими, обґрунтованими. Це обов'язкова умова правильного мислення. Основою цього закону є причинність.

Причина – це явище, яке породжує інше явище, взаємодіє з ним і передуює йому в часі.

Підстава – це думка, істинність якої доведена практикою і яка наводиться для обґрунтування істинності іншої думки.

Друга думка, яка з необхідністю впливає з підстави, називається наслідком.

Висновки. Суб'єктом моніторингу й оцінювання якості загальної середньої освіти може бути не будь-яка особистість, а кваліфікований спеціаліст, який володіє відповідними знаннями, навичками та вміннями.

Список використаної літератури

1. Гавриленко І.М. Соціологічний моніторинг і діагностика в освіті / І.М. Гавриленко // Освіта і управління. – 1998. – № 2. – Т. 2. – С. 7–9.
2. Десятов Д.Д. Моніторинг розвитку історичного мислення засобами наочності / Д.Д. Десятов. – Х. : Основа, 2009. – 144 с.
3. Єльнікова Г.В. Освітній моніторинг в управлінні загальною середньою освітою / Г.В. Єльнікова // Наша школа : наук.-метод. журнал. – 2000. – № 4. – С. 33–37.
4. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т.О. Лукіна. – К. : “Шкіл-світ” Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
5. Майоров А.Н. Моніторинг як научно-практичний феномен / А.Н. Майоров // Школьные технологии. – 1998. – № 5. – С. 26–45.
6. Митина О.А. Сравнительный обзор систем мониторинга в образовании / О.А. Митина // Школьные технологии. – 2002. – № 4. – С. 69–75.
7. Основи педагогічного оцінювання (навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників). – К. : Майстер-клас, 2005. – 94 с.
8. Шишов С.Е. Школа: моніторинг якості освіти / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М. : Российское пед. общ-во, 2000. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013.

Приходько В.Н. Субъекты мониторинга и оценивания качества общего среднего образования

В статье обоснованы особенности субъектов мониторинга и субъектов оценивания качества общего среднего образования, раскрыты основные виды мониторинга в образовании, проанализированы общие принципы управления мониторинговыми исследованиями. Определены законы логического мышления, на основе которых реализуются принципы мониторинга.

Ключевые слова: субъект, мониторинг, принципы, законы.

Prikhod'ko V. Subjects of monitoring and evaluation of quality of universal middle education

The features of subjects of monitoring and subjects of evaluation of quality of universal middle education are grounded in the article, the basic types of monitoring are exposed in education, general principles of management monitoring researches are analysed. By an author certain laws of logical thought, which monitoring principles will be realized on the basis of.

Key words: subject, monitoring, principles, laws.